

Tomaž Lazar, **Oklepi iz Narodnega muzeja Slovenije. Zaščitna oprema od visokega srednjega do zgodnjega novega veka**. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021, 381 strani.

V letu 2021, ko je Narodni muzej Slovenije praznoval dvestoletnico obstoja, je v njegovi založbi kot šestnajsti zvezek v seriji *Viri – Gradivo za materialno kulturo Slovencev* izšla monografija kustosa dr. Tomaža Lazarja, posvečena predstavitvi zaščitne opreme od visokega srednjega do zgodnjega novega veka, ki jo hrani osrednja slovenska muzejska ustanova. Gre za številčno enega najmanjših, a zgodovinsko najpomembnejših delov zbirke orožja in bojne opreme. Knjiga je tako še en velik korak v avtorjevih prizadevanjih k njenemu ovrednotenju in predstavitvi javnosti.

V primerjavi z nekaterimi tujimi, hranijo slovenski muzeji razmeroma malo ostankov opreme nekdanjih bojevnikov. To kar nekoliko preseneča, če pomislimo na bogato zgodovino vojaških spopadov v tem prostoru. Pri preučevanju tega gradiva je zato treba uporabiti zelo širok nabor raznovrstnih virov in iskati analogije v zbirkah drugih domačih in predvsem tujih ustanov. To metodologijo je avtor pri svojem delu izpopolnil skoraj do potankosti, saj je sistematično obdelal vse znane pisne vire in materialne ostanke, kot nepogrešljivo dopolnilo k njim pa še med zgodovinarji pogosto premalo upoštevane likovne upodobitve, med katerimi prednjačijo srednjeveško stensko in tabelno slikarstvo, portreti ter viteški nagrobniki. Tu se prav tako ni omejil na ozemlje Slovenije, temveč je segel tudi v zamejstvo in dlje v tujino. Rezultate, pridobljene s študijem raznovrstnih virov, je podprl z izsledki eksperimentalne arheologije in naravoslovnimi analizami.

Knjiga ima dvanajst smiselno oblikovanih poglavij. Kot je pri takšnih monografijah v navadi, se je avtor najprej osredotočil na zgodovino nastajanja zbirke orožja in bojne opreme v Narodnem muzeju Slovenije ter njeno dosedanje preučevanje. Posebej zanimivo je naslednje poglavje, v katerem je strnjeno predstavljen slovenski prostor v srednjem in zgodnjem novem veku z vidika vojaškega dogajanja. Poznavanje širšega konteksta je namreč nujno potrebno za razumevanje obravnavane tematike, saj sta se tako vojaška taktika kot bojna oprema nenehno prilagajali novim razmeram oziroma potrebam in jih do neke mere tudi narekovali. V nadaljevanju je izčrpno predstavljena zaščitna oprema na Slovenskem iz srednjega in zgodnjega novega veka. Kot se je pokazalo, je materialnih ostankov presenetljivo malo, zato je avtor oborožitev nekdanjih bojevnikov poskusil prikazati z uporabo zelo širokega

nabora virov in iskanjem analogij v tujini. Tu je treba še enkrat poudariti izčrpno analizo plemiških nagrobnikov in stenskih upodobitev v cerkvah.

V naslednjih poglavjih, osrednjem delu monografi je, se je osredotočil na opis konstrukcijskih značilnosti in načine izdelave zaščitne opreme. Tu je pokazal izvrstno poznavanje tematike, saj je strnjeno prikazal razvoj ščitov in različnih vrst oklepa od najzgodnejših začetkov do danes. In ne samo to, izsledke raziskav virov in literature je podprl s spoznanji eksperimentalne arheologije, tudi lastnimi. Prav vključitev slednjih daje knjigi dodatno težo, kajti materialne zapuščine ni mogoče zadovoljivo obdelati zgolj s teoretičnim delom. Bralec tako lažje spozna obrtne tehnike srednjeveških in zgodnjenovoveških mojstrov ter funkcijo bojne opreme.

Prva asociacija ob misli na oklep je pogosto celopostavna ploščna garnitura, a pot do nje ni bila preprosta. Razvoj oklepov je bil namreč zelo dolg in je vodil od enostavne usnjene in tekstilne do kovinske, verižne ter nazadnje ploščne zaščite. Obrtni mojstri so bili odvisni od zmogljivosti metalurških obratov, ti pa vse do zgodnjega novega veka niso bili sposobni ponuditi primernih polizdelkov za izdelavo celopostavne ploščne garniture. Posebej velja omeniti avtorjevo opažanje, da se je z zatonom okleparske obrti izgubilo ogromno znanja, ki ga danes z delnim uspehom poskuša oživiti eksperimentalna arheologija.

V desetem poglavju je katalog 66 predmetov iz zbirke orožja in bojne opreme v Narodnem muzeju Slovenije, gre pa večinoma za fragmente ščitov, verižnine in ploščnih oklepov. Vse kataloške enote poleg opisa vsebujejo navedbo materiala, teže, dimenzij ter provenienco in način pridobitve, če sta znana. Najzanimivejši predmet je zagotovo maksimilijanski ploščni oklep, izdelan na začetku tridesetih let 16. stoletja v delavnici nürnberškega okleparskega mojstra Valentina Siebenbürgerja, ki sodi med reprezentativnejše eksponate Narodnega muzeja Slovenije.

Avtorjevo delo dopolnjujejo štirje prispevki o naravoslovnih analizah izbranih predmetov iz muzejske zbirke, ki so jih opravili angleška strokovnjaka Alan Williams in Edwin Wood ter raziskovalci iz slovenskih institucij Jakob Kraner, Peter Fajfar, Borut Zorc, Matjaž Knap, Marijan Nečemer in Borut Žužek. Njihovi izsledki so dragocen doprinos k boljšemu razumevanju tematike, saj jasno kažejo, da na marsikatero vprašanje ni mogoče odgovoriti le z uporabo klasičnih zgodovinskih metod. Razkrivajo nam namreč ne le kakovost surovin in tehniko izdelave, temveč tudi poznejše restavratorske posege. Spoznanja bodo koristna tudi za prihodnje antropološke raziskave, saj so oklepi pomemben vir za ugotavljanje velikosti in teže ljudi v srednjem in zgodnjem novem veku. Preliminarni rezultati kažejo, da so bili v povprečju nižji in lažji od nas, pa tudi, da so bili bogatejši višji od revnejših.

Monografi ja Tomaža Lazarja je pomembna pridobitev za raziskovalce vojaške zgodovine slovenskega prostora v srednjem in zgodnjem novem veku. V marsičem gre za pionirsko delo, saj je avtor segel na področja, katerim do zdaj ne le pri nas, temveč tudi v tujini niso posvečali pozornosti. Z vzorno opravljenim raziskovanjem in izčrpno predstavitvijo je postavil nove standarde pri objavljanju gradiva slovenskih muzejev, zato upamo, da mu bodo v prihodnje sledili tudi ostali. Knjiga je vsebinsko zelo bogata in opremljena z veliko slikovnega gradiva, nič manj pohval pa si ne zasluži njena oblikovna plat. Gre namreč za prvi zvezek v seriji

Viri – Gradivo za materialno kulturo Slovencev, ki je izšel v prenovljeni podobi in večjem formatu. Monografi ja bo zagotovo dala pospešek nadaljnjemu raziskovanju zbirke in njenemu predstavljanju javnosti. Načrtovana angleška izdaja bo dragocen prispevek tujim strokovnjakom, saj je tovrstno gradivo iz slovenskega prostora v tujini še vedno slabo poznano.

Jernej Kotar